

Türkiye’de ve Dünyada Ortak ve Çift Diploma Programları: Güncel Durum ve Öneriler

Joint and double degree programs in Turkey and around the world:
Current implementations and suggestions for improvement

Mehmet Şengül¹, Harun Serpil²

¹Mustafa Kemal Üniversitesi, Rektörlük Birimi, Hatay

²Anadolu Üniversitesi, Rektörlük Ofisi, Eskişehir

Özet

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de uygulanmakta olan ortak ve çift diploma programları (OÇDP) ile ilgili güncel durum, şimdiye kadar yapılan uygulamalardan elde edilen avantajlar ve karşılaşılan zorluklar bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, ilgili uluslararası yükseköğretim kurumlarının raporları, hakemli bilimsel makaleler ve yayınlanmış uzman görüşlerinin incelenmesi yoluyla yapılmıştır. Bu çalışma kapsamlı ve derinlikli bir alanyazın taraması sağlayarak dünyada ve Türkiye’de uygulanan OÇDP’lerin mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ek olarak, bu programlarla hedeflenen çıktıların sağlanması için dikkat edilmesi gereken noktalar sıralanarak tavsiyelerde bulunulmuş, gelecekte yapılabilecek daha kapsamlı araştırmalar için öneriler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Çift diploma programları, ortak diploma programları, uluslararasılaşma.

Bu çalışmada, ilgili alanyazın, üniversite web sayfaları ve raporlar taranarak alandaki ulusal ve uluslararası düzeyde en güncel ve kapsamlı bilgi ve veriler derlenerek Ortak ve Çift Diploma Programları (OÇDP) genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Öncelikle alandaki terminoloji açıklığa kavuşturularak OÇDP süreçlerinin işleyişi, dünya genelindeki uygulamalar, Türkiye’deki OÇDP’lerin geçmişi ve mevcut durumu, sağladığı avantajları, bu programların başlatılması ve yürütülmesinde yaşanan zorluklar ışığında programların daha etkili bir biçimde uygulanmasına yönelik öneriler sunulmuştur. OÇDP programları ile ilgili özellikle Türkçe kaynakların son derece az oluşu nedeniyle bu çalışma-

Abstract

In this study, the current status of joint and double degree programs (JDDP) both in Turkey and in the world are reviewed in the light of the advantages and challenges that have been encountered in their implementation so far. The review was conducted through qualitative content analysis of the reports published by the relevant international higher education institutions, expert opinions, and scientific articles. Considering the lack of any similar review studies, this study fills a significant gap in the relevant literature in Turkey. Furthermore, key considerations are listed and recommendations are made for attaining the targeted outcomes in JDDPs. Suggestions for more comprehensive future studies covering additional dimensions are also made.

Keywords: Double degree programs, internationalization, joint degree programs.

nın ülkemiz alanyazınına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Terim Karmaşası

Çift ve ortak diplomalar gibi uluslararası işbirlik programlarını tanımlamak için kullanılan birçok terim bulunmaktadır. Bunlar arasında; çift, çoklu, üç-uluslu, ortak, bütünleşik, işbirlikli, uluslararası, kombine, eşzamanlı, ardışık, örtüşmeli, beraber-ortak ve paralel gibi terimler kullanılmaktadır. Ulusal ve uluslararası bağlamda evrensel ortak tanımların bulunmaması bu durumu daha da karmaşıklaştırmaktadır (Culver, Puri, Spinelli, DePauw ve Dooley, 2012; Knight, 2008).

İletişim / Correspondence:

Mehmet Şengül
Mustafa Kemal Üniversitesi,
Rektörlük Birimi, Hatay
e-posta: msengul@mku.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi 2018;8(1):78–89. © 2018 Deomed

Geliş tarihi / Received: Temmuz / July 3, 2017; Kabul tarihi / Accepted: Ocak / January 19, 2018

Bu makalenin atfı künyesi / Please cite this article as: Şengül, M. ve Serpil, H. (2018). Türkiye’de ve dünyada ortak ve çift diploma programları: Güncel durum ve öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(1), 78–89. doi:10.2399/yod.18.010

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.18.010 • Karekod / QR code:

Dünyanın farklı bölgeleri; kendi politika çerçeveleri, yaklaşımları ve ana dillerine özgü kavramlara ilişkin tanımlar önermişler, bunun sonucunda da çok sayıda tanım ve daha da karmaşık bir durum ortaya çıkmıştır. Örneğin, ‘ortak diploma’ terimi Avrupa’da genellikle hem ortak hem de çift diplomaları belirtmek için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tanımlar, işbirliği yapılan kurumların sayısı, verilen niteliklerin sayısı, tamamlanma zamanı, programın organizasyonu, tanınma organları ve müdahil ülkelerin sayısı gibi çift ve ortak diploma programlarını tanımlamak için kullanılan çeşitli temel kavramları veya unsurları göstermektedir (Knight, 2008; 2011).

Obst, Kuder ve Banks (2011, s. 9) uluslararası bir ortak diploma programını, ‘farklı ülkelerdeki iki veya daha fazla yükseköğrenim kurumunun ortaklaşa sunduğu, tipik olarak ortaklaşa geliştirilen bir müfredat ve anlaşmaya varılan kredi tanıma özelliğine sahip bir çalışma programı’ olarak tanımlamışlardır. Bu kredi tanınması diploma kazandıran kurumların bulunduğu ülkelerde resmen uygulanmaktadır (Aarden ve Lokhoff, 2013). Öte yandan, çift diploma programı yoluyla iki ortak kurumun belirlediği işbirliği programı koşullarının yerine getirilmesi üzerine öğrenciye eşit düzeyde iki bireysel nitelik verilir (Knight, 2008; Kuder ve Obst, 2009). Tüm ortakların koşullarını sağlamak için, genellikle çift diploma programının süresi tek diploma süresini aşacak şekilde uzatılır. Çift diploma programları tarafından kazandırılan niteliklerin yasallığı ve

tanınması ortak diplomalara göre daha basit ve pürüzsüzdür (Knight, 2008).

Ortak ve çift diploma arasındaki temel fark, verilen diploma göre belirlenmektedir. Ortak diploma programlarında öğrenciler, ev sahibi kurumlar tarafından ortaklaşa verilen bir diploma almaktadır; çift diploma programlarında ise, öğrencilere, program katılımcısı kurumların her biri tarafından ayrı ayrı diploma verilmektedir. Buna karşılık, çoğu çift diploma programı zaten mevcut olan bir program geliştirilerek yapılandırılmaktadır. Diğer bir gösterge ise öğrenci seçimi ve kayıdır. Bildirilen ortak diploma programlarının çoğunluğunda öğrencilerin ortaklaşa seçimi sözkonusudur, ancak çift diploma programlarında üniversiteler –ortak kriterler bazında da olsa– sıklıkla öğrencileri ayrı ayrı seçmektedir. Ortak diploma programlarında, öğrenciler her iki (veya daha fazla) işbirliği kurumuna bütün diploma programı boyunca kayıtlıdır ancak bu durum çift diploma programları için zorunlu değildir. İki kurumun müfredatın tamamının, kurumsal ve düzenleyici şartları karşıladığında uzlaşmasını ve ortak bir paydada buluşmasını gerektirdiğinden ortak diploma programlarının genellikle daha karmaşık olduğu kabul edilmektedir (Kuder ve Obst, 2009; Obst ve Kuder, 2012).

■ Şekil 1’de uluslararası ortak ve çift diploma programlarının ortak ve farklı yönleri program koşulları ve işleyiş bakımından gösterilmektedir.

■ Şekil 1. Ortak ve çift diploma programlarının ortak ve farklı yönleri.

Çift derece (*dual degree*) terimi sorunlu bir terimdir. Uluslararası düzeyde, bu terim genelde “çift diploma” terimi ile aynı anlamda kullanılır. Ancak, ulusal düzeyde bu terim bir diploma programına bağlı olarak iki farklı uzmanlaşma alanında (çift dalda) lisans yapma veya aynı kurumdan iki farklı dalda diploma almayı ifade etmektedir (Knight, 2008; 2011). Bir kısım alanyazında ise ortak ve çift diplomalar arasında herhangi bir ayırım yapılmamakta ve her ikisini de kapsayan ‘*cotutelle*’ terimi kullanılmaktadır (van den Hoven ve Connell, 2016). Bu çalışma kapsamında, alanda en sık kullanılan OÇDP terimi tercih edilmiştir.

OÇDP Uygulama Aşamaları

The JOI.CON Training Project (2012) adlı kılavuzda ortak programların belirleme, geliştirme, uygulama, değerlendirme ve sonlandırma aşamalarında yapılması gerekenler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. ■ Şekil 2’de bu adımlar ana hatlarıyla gösterilmiştir.

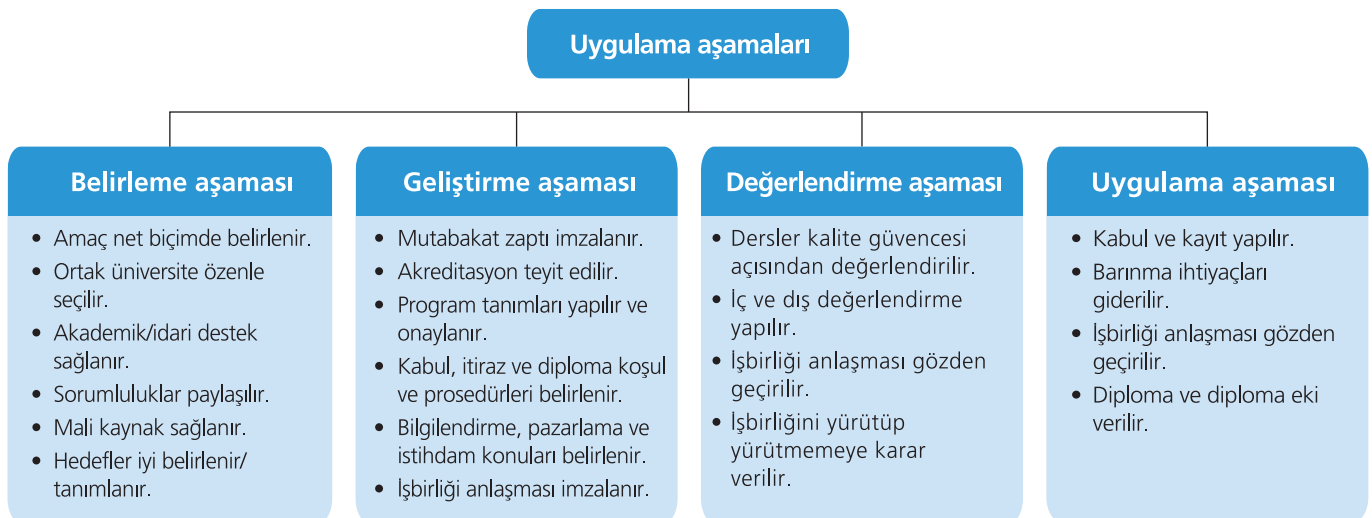
Dünya Genelindeki Uygulamalar

Yükseköğretimin uluslararası alanda yaygınlaşması, üçüncü düzey eğitim sistemlerinin tüm dünyada giderek büyümesine neden olmaktadır (Asgary ve Robbert 2010; Hou vd., 2016). 2014 Uluslararası Üniversiteler Birliği raporuna göre, son üç yılda uluslararası mesleki alanlardaki çift diploma programlarında %50, Fen Bilimlerinde %19 ve Sosyal Bilimlerde %14 artış olmuştur (Knight, 2009). Ancak bu programlarla ilgili araştırmalar hâlâ sınırlıdır (Knight, 2011). Bu tür programların giderek artması ise ülkelerin kendi iç mevzuat çalışmalarını ulu-

sal bağlamdan uluslararası bağlama taşımalarını zorunlu kılmış ve bu durum ülkeleri küresel boyutta düşünmeye sevk etmiştir (Obst ve Kuder, 2012). Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) içindeki ortak programlar, Avrupa yükseköğretiminin dünyadaki rekabet gücünü artırmak için Avrupa yükseköğrenim gündemindeki en önemli araçlardan biridir (Knight, 2008). 2017 yılı itibarıyla Avrupa üniversitelerinin %84’ü ortak programlar açmış ve bunların %33’ü ortak diploma vermiştir. Neredeyse tüm Avrupa ülkeleri, ortak diplomalar için gereken mevzuatı uygulamış ve toplam ortak program sayısı 3000’e ulaşmıştır (Hou, 2017). Avustralya üniversitelerinde, özellikle bayan öğrenciler çift diploma programlarına yoğun ilgi göstermektedir (Russell, Dolnicar ve Ayoub, 2007).

Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) ya da Avrupa Komisyonu gibi OÇDP’lerin geliştirilmesini teşvik eden kurumlar, bu tür programları değerlendirmeyi amaçlayan çeşitli girişimleri desteklemektedir (Culver vd., 2011). Uluslararası Üniversiteler Birliği de dâhil olmak üzere giderek artan sayıda uluslararası dernek uluslararasılaşmayı belirleme çabalarına artık OÇDP’leri de dâhil etmektedir (Uluslararası Üniversiteler Birliği, 2010’dan akt. Obst vd., 2011). 2011 Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IIE) araştırması, ortak ve çift diploma programları için en çok belirtilen akademik disiplinlerin işletme, yönetim ve mühendislik olduğunu bildirmektedir. Diğer popüler disiplinler ise sosyal bilimler, bilgisayar bilimleri ve fen bilimleridir (IIE, 2011).

Bütünleşik diploma programlarını teşvik etmek için mevcut birkaç fonlama programı örneği, Avrupa Birliği-Amerika Birleşik Devletleri Atlantis programı (<http://www2.ed.gov/>

■ Şekil 2. Uluslararası ortak ve çift diploma programlarının uygulama aşamaları.

programs/fipseec), Erasmus Mundus programı, Singapur-MIT İttifakı (<http://web.mit.edu/sma/>) ve Dünya Üniversiteler Ağı’dır (Aguirre ve Quemada, 2012). ABD kurumları bu programların maliyetlerini karşılamak için genellikle öğrenci harçlarını kullanırken Avrupa kurumları ise kurumsal bütçeler veya vakıf fonları gibi dış finansman kaynaklarından yararlanmaktadır (Knight, 2011). Son yıllarda, Avrupa Birliği ortak yüksek lisans programlarının geliştirilmesine önemli kaynaklar ayırmıştır. Örneğin, Erasmus+ programı aracılığıyla AB, 2014–2020 dönemi için bu programlara yılda 100 milyon Euro’dan fazla kaynak ayırmıştır ve her yıl 30.000 öğrenciye burs sağlamaktadır. Buna ek olarak, Marie Skłodowska-Curie girişimi, ortak doktoraları finanse etmek için yılda 20 milyon Euro’luk harcama yapmaktadır. Almanya’da ise DAAD tarafından finanse edilen çift veya ortak diploma programlarının sayısı 2000 yılında 10’dan az iken, 2014–2015’te 110’a ulaşmıştır (West, 2015).

Ortak diploma programlarının sayısı geçtiğimiz on yıl içerisinde Avrupa Komisyonu’nun desteğiyle sürekli artmıştır (Hou, Morse ve Wang, 2017). 2010 yılına gelindiğinde, AB üyesi ülkelerinin %25’inin yarısından fazlasında ortak programlar bulunmaktaydı (Aarden ve Lokhoff, 2013; Hou vd., 2016). Avrupa yükseköğreniminin uluslararası görünürlüğünü ve etkisini artırmak ve yüksek kaliteli ortak yüksek lisans programlarını desteklemek amacıyla, AB, birlik üyesi olmayan ülkelerdeki öğrencilerin Avrupa’da öğrenim görebilmeleri için Erasmus Mundus burs programlarını başlatmıştır. 2011–2012 akademik yılında, Avrupa Komisyonu 124 Erasmus Mundus yüksek lisans programına ve 22 Erasmus Mundus ortak doktora programına destek vermiştir (Aarden ve Lokhoff, 2013). Ulusötesi yükseköğrenimin 2000 yılından beri bölgede gelişmesinden dolayı ortak diploma programları Uzakdoğu’da da yaygınlaşmıştır (Chan, 2012; Li ve Chen 2012). Bu programların çoğu işletme, mühendislik, bilgisayar ve enformatik gibi meslek odaklı alanlardır. Pek çok Uzakdoğu üniversitesi ortak doktora düzeyinde diploma programı sunmaktadır. Örneğin, 2009 yılında Hong Kong Üniversitesi Londra King Üniversitesi (KCL) ile, Londra Imperial Üniversitesi ise Üniversite 21 (U21) ile sanat, sosyal bilimler edebiyat, fen bilimleri ve tıp alanlarında ortak doktora programları açmışlardır. Pekin Üniversitesi de Georgia Tech-Emory ile biyomedikal mühendisliği alanında ortak bir doktora programı yürütmektedir (Li ve Chen, 2012). Son yıllarda daha fazla sayıda Uzakdoğu Üniversitesi komşu ülkeleriyle işbirliği yapmaya başlamışlardır. Örneğin, Hanoi İnşaat Mühendisliği Üniversitesi (HUCE) ile Ulusal Taiwan Üniversitesi (NTU) Yapısal Mühendislik ve İnşaat Yönetimi alanlarında ortak lisansüstü programlar açmışlardır (Hou vd., 2016).

Uzakdoğu’daki pek çok ortak diploma programı özellikle Çin ve Singapur’daki saygın üniversiteler tarafından sağlanmaktadır. Bu üniversitelerin çoğunluğu ortak diploma yerine çift diploma programları açmayı tercih etmektedirler. Örneğin, Hong Kong’taki devlet üniversitelerinin çoğu ortak diploma sürecinin karmaşıklığından dolayı ortak diploma yerine çift diploma vermektedir (Hou vd., 2016). ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Avustralya öğrencilerin en fazla gittiği beş ülkedir, ancak artan sayıda öğrenci Kore, Yeni Zelanda ve Rusya’ya da gitmektedir (OECD, 2014).

Malezya Kebangsaan Üniversitesi (UKM) ve Duisburg-Essen Üniversitesi’nin (UDE) 10 yıldan fazladır süregelen işbirlikleri kapsamında gerçekleştirdikleri eğitim-araştırma sinerjisi, mezunların daha iyi istihdamı ve farklı düzeylerde araştırmalar sağlamasıyla oldukça verimli sonuçlar vermiştir (Shamsuddin, Hunger ve Muchtar, 2013). Vaka analizi yöntemiyle Chan (2012) Tayvan’daki özel bir üniversitede yürütülen OÇDP’leri incelemiş, bunun sonucunda öğrenci hareketliliği, program tasarımı, kalite güvencesi/ akademik uyum, dil kullanımı/baskınlık, örgütsel yapılandırma, profesyonel kapasite artırımı ve istihdam gibi bazı kritik noktalar ve muhtemel sorun kaynakları tespit etmiştir. Uroda (2010) ise Harbin, Çin ve Vladivostok, Rusya’da bulunan dört yükseköğrenim kurumu tarafından uygulanan ortaklıklarını incelemiştir. Uroda’ya göre lisans diploması için en az 32 ay süreyle kayıtlı öğrenci olma şartı aranmaktadır, ancak yüksek lisans diploması alabilmek için 12 ay minimum kayıt şartı vardır. Doktora diplomaları için ise 24 ay kayıt şartı bulunmaktadır. Ek olarak, her bir üniversitede alınan derslerin kredisi toplam ders kredisinin en az üçte biri olmak zorundadır. Uluslararası OÇDP ortakları yerel devletlerinin yetkili kurumları tarafından veya MOE Tayvan tarafından eşgüdümü sağlanan yabancı üniversite veri tabanına kayıtlı yabancı akreditasyon kurumları tarafından akredite edilmelidir. Akreditasyon açısından, işbirliği yapılacak üniversite seçiminde kalite güvencesi ve resmi tanıma önemli ölçütlerdendir. Ancak resmen tanınan yabancı üniversiteler listesi bütün ülkeleri kapsamamakta ve Çin’den sadece 41 üniversite tanınmaktadır (Chan, 2012). Colorado Denver Üniversitesi (CU Denver), hem lisans hem de yüksek lisans düzeyinde ortak programları uzun süredir başarıyla yürütmektedir (West, 2015). En uzun yürütmekte olduğu ortak program olan Uluslararası Beijing Üniversitesi (ICB) Çin Ziraat Üniversitesi ile 1994’te 12 öğrenci ile pilot proje olarak başlamış ve ICB Çin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ilk ortak program olmuştur. ICB programının şu anda çift diploma sahibi 1000’den fazla mezunu vardır. 2014 Güz dönemi itibarıyla, her iki kampüsteki ICB’ye kayıtlı toplam öğrenci sayısı 743’tür (West, 2015).

Rusya'daki 250 OÇDP'nin çoğunluğu yüksek lisans düzeyinde (%65) olup iktisat ve işletme (%45) alanındadır. Mühendislik programları ikinci sıradadır (tüm işbirliği programlarının %36'sı). Fransa (%38), Almanya (%22) ve Rusya üniversiteleri en fazla sayıda ortak ve çift diploma programlarına sahip ülkelerdir. Şu anda Rus yükseköğretim kurumlarının yalnızca bir kısmı bu alandaki uluslararası ortaklarla başarıyla işbirliği yapıyor olsa da, anketler, OÇDP programlarının bir üniversitenin yenilikçi faaliyetlerinin kilit göstergeleri olarak görüldüğünü göstermektedir ve Rusya eğitim kurumlarının %85'i OÇDP geliştirmeyi bir öncelik olarak kabul etmektedir (Dvoretzky, Dvoretzky ve Dvoretzskaya, 2013). Kuproyanov ve Kozlova (2013) Rusya ve İspanyol üniversiteleri (UAB ve KNTRU) arasındaki yüksek lisans çift diploma programı geliştirme deneyimleri ile ilgili bir rapor yazmışlardır. Ortak Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) oluşturulmasıyla hem Rusya hem de İspanya'nın Bologna sürecine dâhil edilmesi, öğrenci hareketliliği için yeni fırsatlar sağlamıştır. Ancak mevcut yüksek lisans programları ile karşılaştırıldığında, bu programların sürelerindeki farklılıklar, modül başına düşen kredi sayıları ve dil engeli sorun olarak ortaya çıkmıştır. Rus üniversite eğitimi geleneksel olarak teorik disiplinlere dayanırken, İspanyol yüksek lisans programları mevcut sosyal sorunlara yönelik uygulamalı bir yaklaşım sergilemektedir. Birbirini tamamlayacak ve karşılıklı yarar sağlayacak şekilde ortak bir zemin oluşturmaya çalışmak, bir sanayi şirketinde çalışacak sosyal çalışmacıların ihtiyaçlarına uygun yeni bir program için ders hazırlamak büyük zorluklar oluşturmuştur.

Ekim 2011 ve Ekim 2014 tarihleri arasında Avrupa'da finanse edilen üç yıllık TEMPUS projesinin bir sonucu olarak, Rawashdeh, Tutunji ve Younis (2014), Ürdün ve Avrupa üniversiteleri arasında ortak uygulanan bir mekatronik mühendisliği çift diploma yüksek lisans programının yürütülmesinde izlenen adımları açıklamıştır. Öncelikle dünya çapında yüksek lisans müfredatı incelenerek daha sonra Ürdün endüstri ve akademisyenleriyle bir anket gerçekleştirilmiş, bu doğrultuda Ürdün'deki öğrencilerin ve iş piyasasının gereksinimlerini karşılayacak şekilde istenen ana programın içeriği oluşturulmuştur. Bu süreçte, değişen ders kredisi sistemleri, öğrencilerin her üniversitede harcadığı süre, öğrenci akademik geçmişi, ülkeye özel akreditasyon kuralları ve üniversiteye özel ihtiyaçlar gibi sorunların çözülmesi gerekmiştir. Çift diploma programının ilk öğrencileri, Ekim 2013'te Amman - Ürdün Philadelphia Üniversitesinde geliştirilen programa kayıtlı olarak iki Alman üniversitesinde ortak eğitim almışlardır. Ayrıca, 2014 yılında Berlin Free Üniversitesi (FUB), Rusya'daki Saint Petersburg Eyalet Üniversitesi ile küresel iletişim ve uluslararası gazetecilik alanında bir yüksek lisans çift diploma programı başlatmıştır. Bu programa her yıl en fazla 20 öğrenci kabul edilmektedir (West, 2015).

Uluslararası işbirliğine dayalı diploma programlarının hepsi devlet veya vakıf yükseköğretim kurumları tarafından yürütülmemektedir. Örneğin, Çinli lisans öğrenci ve mezunlarının bir ABD kurumunda bir ila iki yıl geçirecek çift diploma kazanmalarını sağlayan Çin-Amerika Yükseköğretim ve Profesyonel Gelişim Üzerine İşbirliği (CHEPD) programı, iki sivil toplum örgütü tarafından ortaklaşa yönetilen bir Çin-Amerikan programıdır. ABD Devlet Üniversiteleri ve Üniversiteler Birliği (AASCU) ile Çin Uluslararası Eğitim Borsası Birliği (CEAIE) ve Çin Uluslararası Eğitim Borsaları Merkezi (CCIEE) bu programı birlikte yönetirler. Program, 100'den fazla katılımcı üye kuruluşa sahiptir ve bunların 70'i Çin'de ve 25'i ABD de bulunan AASCU'ya üye kurumlardır. CHEPD lisans programı 2001 yılında başlayan bir 1 + 2 + 1 programdır; lisansüstü program ise iki yıl sonra oluşturulmuştur. 2001 ve 2014 yılları arasında, 50'den fazla Çin üniversitesinden 1500 öğrenciye çift lisans veya yüksek lisans diploması verilmiştir (ACE, 2015; West, 2015).

ACE'nin 2014 yılı *Ortak ve Çift Diplomaların Haritasını Çıkarmak: ABD Program Profilleri ve Perspektifleri* başlıklı raporu, ABD'deki işbirlikli lisans programlarının amacı ve etkileri hakkında bazı endişeleri ortaya koymaktadır. Özellikle ankete katılan kurumlar arasında, ABD kurumları tarafından yönetilen ortak ve çift diploma programlarına kayıtlarda, ortak ülkeden gelen öğrencilerin sayıca fazlalığı belirgindir; Amerikalı öğrencilerin katılımı sınırlıdır ve çalışmaya katılanlar bu durumun değişeceği konusunda iyimser değillerdir. Bu dengesizlik göz önüne alındığında, işbirlikli lisans programları uluslararası öğrenci almak için bir mazeret gibi düşünülebilir ve öğrenci hareketliliğinde devam eden "ticaret dengesizliğine" katkıda bulunma olasılığı da yüksektir. Eldeki veriler ayrıca coğrafi dengesizlikleri de ortaya koymaktadır. Ortak kurumlar Avrupa'da ve Asya'da yoğunlaşmakta ve Afrika'da neredeyse hiç temsil edilmektedir (Peterson, 2015).

Türkiye'deki Ortak Programların Geçmişi ve Mevcut Durumu

1 Nisan 2004 tarihinde Sokrates Programı'na Türkiye'nin katılımı sonrasında ortak ve çift diploma programları büyük bir ivme kazanmıştır. 2006 yılına kadar ortak veya çift programlar, özellikle İngilizce eğitim veren yükseköğretim kurumlarında değişik protokollerle yürütülmekteydi. İlk olarak 28.12.2006 tarihli ve 26390 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve 28.04.2007 tarihinde bazı değişiklikler geçiren yönetmelikle, Türkiye'deki yükseköğretim kurumları yurt dışındaki yükseköğretim kurumları ile ön lisans, lisans ve lisansüstü seviyelerinde ortak programlar açabilmiştir. Bu yönetmelik sayesinde ortak programlar genel bir yapıya sahip olmuştur. Son ola-

rak 06.10.2016 tarihinde ortak program yönetmeliği yenilenmiştir ve yeterlilikler, tanınma ve kalite gibi güncel yükseköğrenim esasları kapsamında düzenlemeler getirilmiştir.

Mevzuat açısından ortak programların nasıl başlatıldığı ve yürütüldüğüne baktığımızda ise, yükseköğretim kurumları arasında karşılıklı bir protokol hazırlanarak imzalanmadan önce YÖK’ün uygun görüşüne sunulduğu görülmektedir. YÖK tarafından uygunluk verilen protokol taraflarca imzalanarak YÖK’ün onayına sunulur. Protokolün onaylanması ile ortak program aktif hale gelmiş olmasına karşın protokol onayından sonra öğrenci alımının YÖK tarafından onaylanması gerekmektedir. Protokolde yapılacak değişiklikler için de aynı süreç takip edilmelidir. Ortak programlara öğrenci kabulünde, kurumların öğrenci kabulünde aradıkları şartlar gözeltmekte olup, protokolle belirtilmelidir. Ortak ön lisans ve lisans programlarına kayıt yaptırmak isteyen Türk vatandaşları öğrenciler ÖSYM tarafından yapılan sınavlara girmeli, ortak programa yerleşecek asgari puana sahip olarak tercihleri arasında bu programlara yer vermeli ve usulünce yerleştirilmiş olmalıdır. Öğrenciler eğitim görecekları ülkenin vize uygulamalarına uymalıdır. Aynı zamanda, yurt dışı yükseköğretim kurumunun kabul şartlarının sağlanması zorunludur. Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına yabancı öğrenci kabulünde uygulanan uluslararası sınav puanı, ortaöğretim mezuniyet derecesi gibi ölçütler ortak programlara yabancı öğrenci kabulünde de uygulanmaktadır.

Ortak programda uygulanacak eğitim, müfredat ve dil hususlarında, toplam kredi ve süre, Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) her bir düzey için belirlenen süre ve toplam krediden az olmamalıdır. Öğrenci, eğitimin en az yarısını yurt içinde tamamlamalıdır. Müfredat, müfredatı oluşturan ders, laboratuvar, uygulama, staj ve tez gibi etkinliklerin tanımları, kredileri, not sistemleri, öğrenim dili, başarı şartları ve başarısız olunan derslerin telafisi ile müfredatın programı yürüten kurumlar arasındaki bölüşümü protokolle yer almalıdır. Yabancı dil bilgisi yetersiz olan öğrencilere yabancı dil şartını sağlayıncaya kadar (azami iki yıl) hazırlık eğitimi aldırılır.

Burs ve ücret kapsamında bakıldığında, ortak programlarda eğitim ücretli olup, ücretin yıllık artış oranları ile kapsanan hizmetler kılavuz, broşür ve internet yoluyla duyurulur. Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında ücret açısından farklı bir usul bulunmaktadır. Vakıf üniversiteleri eğitim ücretlerini kendileri belirlerken devlet üniversiteleri ise yurt içi öğrenim ücretlerini her yıl Bakanlar Kurulunca belirlenen ikinci öğretim ücretlerinden az olmamak ve sekiz katını geçmemek kaydıyla belirler ve protokolle belirtir. Yurt dışı kurumunun öğrenim ücretleri ve öğrencinin yurt dışında geçireceği sürede eğitim ücreti dışındaki harcamalarının tahmini tuta-

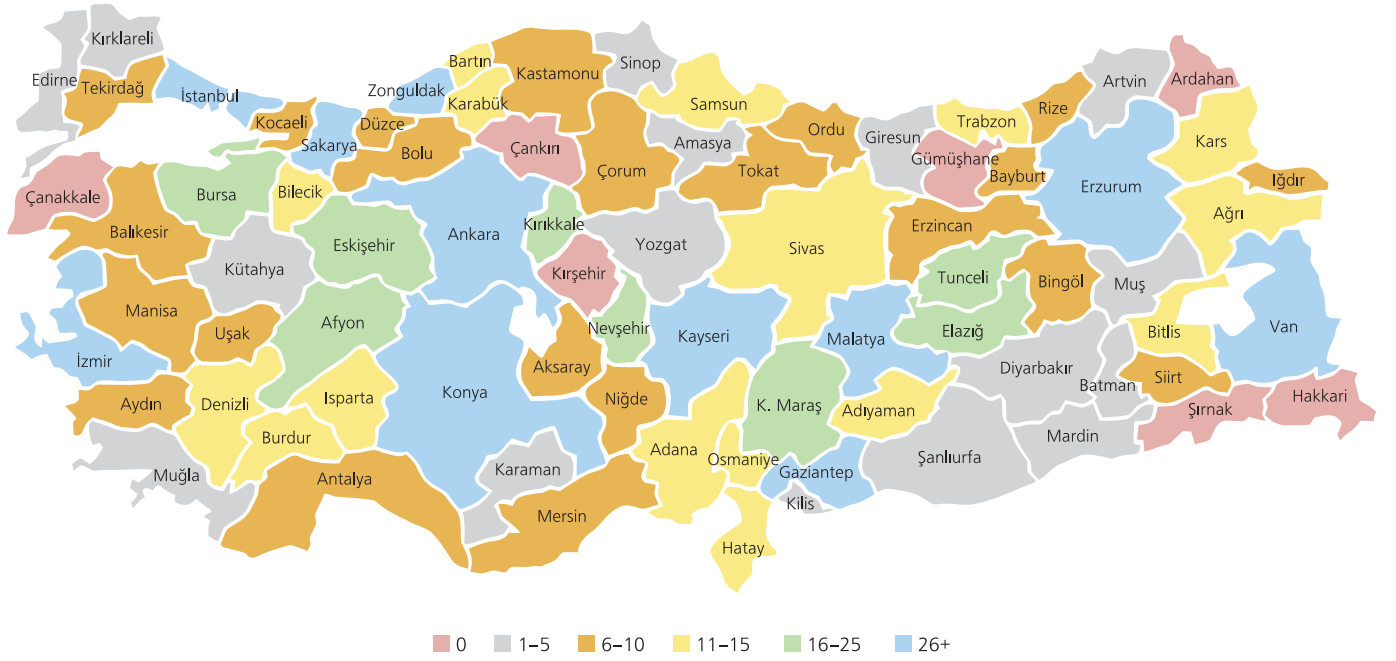
rına ilgili kurum tarafından karar verilir ve protokolle belirtilir. Toplam sayının %30’unu geçmemek kaydıyla ve öğrencilik statüsünün devam etmesi şartıyla yeni öğrenciler için öğrenci seçme sınavlarındaki başarıları esas alınarak mevcut öğrenciler için ise emsal öğrencilerden daha başarılı olanlara karşılıksız başarı bursu verilebilir.

Ortak program süreleri, önlisans ve lisans için 2547 sayılı Kanunun 44’üncü maddesindeki sürelerle tabi olup, lisansüstü eğitim programları için ise Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğindeki süreler geçerlidir. Yurt içindeki ve yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarının mezuniyete ilişkin şartlarının tümünü sağlayan öğrencilere, programın ortak program olduğunu gösteren ortak diploma verilir. Yurt içindeki yükseköğretim kurumundan akademik başarısızlık, dil şartını karşılayamama gibi nedenlerle ilişkisi kesilen ortak program öğrencisinin, ortak programla ilişkisi kesilir. Başarısız olan öğrenci öncelikle kendi yükseköğretim kurumundaki Türkçe programa yerleştirilir. Türkçe program bulunmaması halinde ise Türkiye’de başka bir yükseköğretim kurumundaki eşdeğer bir programa yatay geçiş yapılabilir. ■ Şekil 3’te Türkiye’deki ortak programların şehirlere göre dağılımı yer almaktadır.

■ Şekil 3’e göre; Marmara bölgesinde İstanbul ve Sakarya, Ege bölgesinde İzmir, İç Anadolu bölgesinde Ankara, Konya ve Kayseri, Karadeniz bölgesinde Zonguldak, Doğu Anadolu bölgesinde Malatya, Erzurum ve Van, Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise Gaziantep, yürütülen ortak programların en fazla olduğu şehirlerdir. Fakat Akdeniz bölgesinde ortak program sayısının 26’dan fazla olduğu bir şehir bulunmaması dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgesinde hiç protokolün yapılmadığı bir şehir bulunmadığı görülmektedir.

ÖSYM verilerine göre alanlar bakımından en fazla protokol imzalayan üniversiteler olarak ilk üç sırada İstanbul Teknik Üniversitesi (12), Ortadoğu Teknik Üniversitesi (9) ve Anadolu Üniversitesi (7) yer almaktadır. Ortak programlar genel itibarıyla lisans (41) derecesinde yürütülmekte olup yüksek lisans (6) ve ön lisans (2) derecelerinde de yürütülen ortak programlar bulunmaktadır. Ancak doktora derecesinde yürütülen ortak bir program bulunmamaktadır. Alanlar açısından incelendiğinde ilk sırada Sosyal Bilimler (22) gelmekte olup diğer alanlar Mühendislik (17), Fen Bilimleri (5), Eğitim (3), Güzel Sanatlar (1) ve Sağlık (1) şeklinde sıralanmaktadır. En fazla protokolün yapıldığı program ise İşletme (10) olarak karşımıza çıkmaktadır. ■ Şekil 4’te ortak programların yurt dışı ülkelere göre dağılımı gösterilmektedir.

■ Şekil 4 incelendiğinde, Türkiye’nin en fazla protokol imzaladığı ülkenin ABD (39) olduğu görülmektedir. Ayrıca, Almanya (5), Hollanda, İngiltere (2) ve İspanya (1) ile de or-

■ **Şekil 3.** Türkiye’deki ortak programların şehirlere göre dağılımı. *Kaynak:* ÖSYM Kılavuzu ve ilgili üniversitelerin web sayfalarından derlenmiştir.

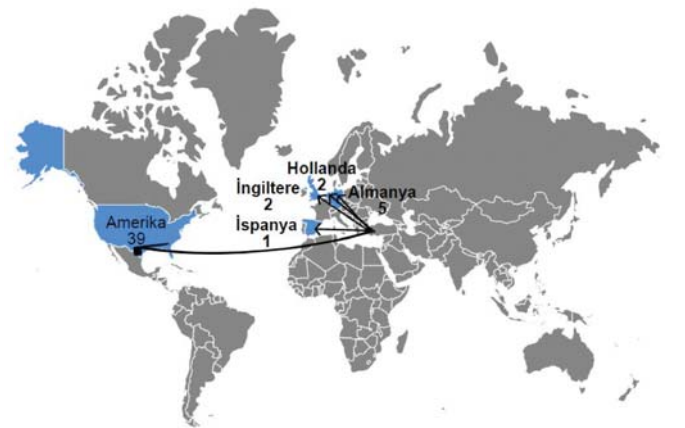
tak programlar yürütülmektedir. ABD ile yürütülen ortak program sayısının fazla olmasında Türkiye’nin SUNY işbirlikleri etkili bir faktördür (Lane, Krebs ve Thompson, 2015). Dünya genelinde ise 2017 yılı itibarıyla Türkiye’nin ortak programlarının sadece Amerika ve Avrupa kıtaları ile sınırlı olduğu görülmektedir.

Türk Üniversitelerinde çeşitli düzeylerde ortak programlar yürütülmektedir. Uygulamaya bakıldığında özellikle lisans düzeyindeki ortaklıklarda çeşitli sorunlar yaşandığı, lisansüstü düzeyde ise bu sorunların daha az olduğu görülmektedir. Başlıca problemler ortakların beklentilerinin karşılanamaması ve talep edilen eğitim ücretlerinin yüksek oluşu nedeniyle kontenjanların dolmayışıdır. Ayrıca dil ve kültür farklılıkları da ortak programların yürütülmesinde karşılaşılan temel zorluklar olarak tespit edilmiştir (ACE, 2014; 2015). Son yıllardaki uygulamalara bakıldığında ise tanınma ve kalite sorunlarının daha ön plana çıktığı görülmektedir. Aşağıdaki kısımda ortak programların sunduğu avantajlara değinilmektedir.

OÇDP’lerin Sağladığı Avantajlar

Bütünleşme, sınır ötesi iletişim ve ekip çalışması becerilerini geliştirerek OÇDP’ler disiplinler arası eğitim olanakları sunarlar. Dolayısıyla, bu beceriler hem öğrencileri çeşitli istihdam alanlarına uygun şekilde hazırlar hem de toplumun ihtiya-

cı olan nitelikli bireylerin yetişmesine katkıda bulunur. Bir kurumun OÇDP’leri geliştirmesinin başlıca sebepleri, müfredatın kalitesini yükseltmek (Nuffic, 2015), değişen mesleki gereksinimleri karşılamak, onları daha disiplinlerarası hale getirmek, öğrenci talepleri, dünya üzerindeki diğer bölgelerle stratejik ortaklıkları güçlendirmek, bazı programların spesifikasyonunu geliştirmek ve kurumlara akademik itibar kazandırmaktır (Chan 2012; Hou, 2017; Kuder ve Obst, 2009). Ayrıca mezunlara daha fazla uluslararası deneyim kazandırarak onları küresel

■ **Şekil 4.** Ortak programların yurtdışı ülkelere göre dağılımı. *Kaynak:* ÖSYM Kılavuzu ve ilgili üniversitelerin web sayfalarından derlenmiştir.

iş piyasasında çalışmaya hazırlamak ve böylece istihdam edilebilirliklerini artırmak diğer bir hedeftir (Culver vd., 2012). Yükseköğretim kurumlarının misyon ve ihtisaslaşma odaklı ortak programlar geliştirmeleri birbirlerinin eksikliklerini gidermeleri açısından önem arz etmekte olup küresel yükseköğretimde yer alan mezunların sonraki yaşantılarında kendilerine rekabet edilebilirlik yetileri kazandıracak ve istihdam açısından avantaj sağlayacaktır.

Program, ders tasarımı, fakülte katılımı biçimleri, karşılıklı kredi tanıma, kalite güvencesi ve pazarlama gibi ortak çabalarla birleştirildiğinde, bu işbirliği öğrenciler için organik, sistematik ve üretken öğrenme deneyimleri oluşturabilir (Chan, 2012). İşbirlikli lisans programları her iki kurumun güçlü yönlerinden yararlanarak uluslararası öğrenci çeşitliliğini arttırmaktadır (West, 2015). Dahası, gittikçe gelişen teknolojiler, coğrafi konum olarak birbirine uzak iki kurumun ortak diplomalar sunmasına izin verirken, bir yandan da öğrencilere daha zengin bir öğrenme deneyimi sunan çok yönlü bir öğrenme ortamı sağlar. Tüm paydaşlara sağlanan yararlar büyük oranda ‘kapasite oluşturma’ temellidir (van den Hoven ve Connell, 2016). Asgary ve Robbert (2010) uluslararası çift diploma modellerinin akademik, entelektüel ve deneyimsel öğrenim açısından belirgin bir üstünlüğü olduğu sonucuna varmıştır. Buna göre, öğrenciler bu programlardan uluslararası girişimlere öncülük edebilecek küresel vatandaşlar olarak mezun olmaktadır.

Mühendislik alanında lisansüstü düzeyde ikili programların güçlü ve zayıf yönleri üzerine yapılan bir araştırmadan karma sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmaya göre, tüm paydaşlar bu ikili programlar hakkında olumlu görüşler belirtmişlerdir ancak program kazanımlarının mesleki olmaktan ziyade kişisel (özgüven gibi) boyutlarda kalmasını da eleştirmişlerdir. OÇDP’lerin sunduğu avantajlar, ulus ötesi olarak öğrenilen zor bilgi ve becerilerle değil, kişilik ya da bireysel niteliklerle ilgilidir (Culver vd., 2012). İşbirlikli lisans programları iki farklı akademik kurumun uzmanlığını birleştirip sinerji sağlayarak öğrencilere cazip ortamlar sunarken kurumların öğretim içeriklerini geliştirmelerini de sağlar (West, 2015). OÇDP’lerin paydaşlar açısından sağladığı avantajlar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Karşılaşılan Zorluklar

OÇDP uygulamalarındaki en büyük zorluk eğitim program tasarımı ve tamamlama şartlarının oluşturulmasıdır. Disiplinlerin, çalışma alanlarının ve ulusal düzenlemelerin farklı olmasından dolayı tamamlama şartlarını belirlemenin standart bir yolu yoktur. Her bir ortaklık, bunu işbirliğine dayalı kurumun uygulamalarına ve yasallığına göre yapar. Bununla birlikte, aynı öğrenci iş yükünün veya öğrenme çıktılarının çift sayılması yaklaşımı, programın akademik bütünlüğünü tehlikeye

atabilir (Knight, 2008). Dahası, işverenler OÇDP’lerin ne olduğunu bilmeyebilir ve mezunlara istihdamda öncelik veremeyebilir. Sınır ötesi programlardan mezun olanların dış piyasada iç piyasaya kıyasla daha güçlü oldukları da varsayılmaz (Culver vd., 2012).

Çeşitli ülke üniversiteleri arasında akreditasyon tutarsızlıkları ve fonlama yetersizlikleri vardır (Lisho, 2017). Ortak üniversite ülkelerindeki farklı lisans programı akreditasyon şartları, iki ortak üniversite arasındaki öğrenci çalışmalarının dağılımını ve öğrencilerin diploma koşullarını karşılamak için yerine getirmesi gereken toplam kredi sayısını etkilemektedir. Örneğin, yüksek lisans tez çalışması Ürdün’de iki yarıyıldadır yapılmalı iken Almanya’da bu bir yarıyıldır (Rawashdeh vd., 2014). Karmaşıklık derecesi, uygulamadaki farklılıklar bakımından da zor olabilir. Örneğin, çift diploma uygulaması nispeten kolay olsa da, tek ortak diploma ile ilgili olarak, her iki üniversitenin gereklerini yerine getirmek ve her iki ülkede resmi akreditasyon elde etmek zordur. Başka bir karmaşıklık da ortak programlar için ekipmanın satın alınmasıdır. Örneğin, vergi ve gümrük muafiyetleri, nakliye ve envanter işlemleri bu satın alımlarda zorluklara neden olabilmektedir (Rawashdeh vd., 2014).

Diğer bir zorluk disiplinlerarası bilgi sağlanmasıdır. Öğrenciler farklı disiplinlerde çeşitli geçmişe sahip olduklarından, disiplinler arası bilgi birikimlerinden yoksun olma olasılıkları yüksektir (Rawashdeh vd., 2014). Önkoşul bilgileri, ders kredisi ve

■ **Tablo 1.** Ortak ve çift diploma programlarının sağladığı avantajlar.

Paydaş	Avantajlar
Üniversite	Mevcut ortaklıkları ve karşılıklı değişimi güçlendirmek
	Yeni fırsatları araştırmak
	Öğretim elemanı, öğrenci, bilgi ve program çeşitliliğini arttırmak
	Prestij ve itibar sağlamak
	Eğitim içerikleri için ek kullanımlar sağlamak
	Üniversitelerarası işbirliğini arttırmak
	Müfredatların uluslararasılaştırılmasını ve sürdürülebilirliğini geliştirmek
	Eğitim pazarında rekabet gücünü arttırmak
	Zaman, para ve yer tasarrufu sağlamak ve yatırım getirisini arttırmak
	e-öğrenme platformları ile ağ ve hizmetlerin kullanımını zenginleştirmek
Yeni öğrencilere ulaşmak	
Öğretim elemanı ve öğrenci	Kültürlerarası deneyimi geliştirmek
	Öğrenme-öğretme süreçlerinde yenilikçilik fırsatları sağlamak
	Uluslararası odaklı yeni dersler açmak
	İstihdam beceri ve fırsatlarını geliştirmek
	Çok çeşitli çevrimiçi kaynaklara 7/24 erişim esneklik sağlamak
Yabancı dil becerilerini geliştirmek	

ortak araştırma da dâhil olmak üzere, iki tarafın bir araya getirilmesi güç olabilmektedir. Çift/ortak diploma programı gevşek bir şekilde tasarlandığında, öğrencilerin diploma alabilmesi için sadece istenen krediyi tamamlayıp yurtdışında yabancı ortaklardan eğitim alması yeterli görülebilmektedir (Chan, 2012).

Diğer bir zorluk dil ve kültür farklılıklarıdır. Öğrenciler ev sahibi ülkenin dilini öğrenerek iletişimi sağlamak için çok vakit harcamaktadır (Dukhanov, Krzhizhanovskaya, Bilyatdinova, Boukhanovsky ve Slood, 2014; Rawashdeh vd., 2014). Örneğin, bir uygulamada karşılaşılan zorluklardan biri, Güneydoğu Asya (Malezya) ve Avrupa (Almanya) kültürlerinin çok farklı olmasıdır (Shamsuddin vd., 2013). Yönetim zorlukları, destek eksikliği ve 'öğrenme toplulukları' bulunmaması nedeniyle arzu edilen ölçüde fayda elde edilememiştir. OÇDP'ler üniversitelerin disiplin yapısının dışında kaldığı için bu tür problemler ortaya çıkabilmektedir. Ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar ve üniversiteler arasındaki idari farklılıklar da bazı siyasi, stratejik ve idari engeller doğurabilmektedir (Russell vd., 2007; van den Hoven ve Connell, 2016). Örneğin, Vietnam'daki öğrenme kültürünün yaratıcılıktan ziyade bilginin çoğaltılmasına odaklanması sorunlara neden olmuştur (Jørgensen, 2012). Ayrıca, Maiworm'un (2006) araştırması, kamu yetkilileriyle olan sorunları vurgulamış ve katılımcılardan önemli bir kısmı AB üyesi olmayan ülkelerden gelen öğrencilerin vize alamamasının zor olduğunu belirtmiştir.

Hornberger, Erämaa, Helembai, McCartan ve Turtiainen (2014) genel zorlukların arasında dil yeterliği, eğitim programlarında çeşitlilik, kültürel normlar, öğrencilerin beklentileri ve öğrenme değerlendirmeyi saymış, özde ise hemşire yetiştirilmesi konusunda uzmanlar ve genel pratisyenler arasındaki felsefi farklara dikkat çekmiştir. Stratejik planlama, fonlama, ortakların belirlenmesi, akreditasyon ve düzenleyici uyuma ilişkin ortak ve ikili derecelerde idari konular ele alınmalıdır. Bu konular birden fazla yerleşke bürosunun katılımını ve koordinasyonunu gerektirmektedir. Akademik alanda ise kredi transferi politikaları, genel eğitim gereksinimleri ve ders eşdeğerlikleri, işbirliği yapılan iki kurum arasında düzenlenmelidir Ancak bu düzenlemeler uzun zaman ve müzakereler gerektiren süreçlerdir. Öğrencinin öğrenmesini ve başarısını en üst düzeye çıkarmak için dil, kültür, pedagoji ve sınıf deneyiminin çeşitli yönleri arasındaki farklara dikkat edilmesi gerekir (Peterson, 2015).

Eğitim programı içerikleri üzerinde mutabakat sağlama, sürecin en zorlu aşamalarından biridir. İki çok farklı üniversite mevzuatı arasında ders içeriklerinin uyumlaştırılmasına yönelik idari süreç, kredilerin karşılıklı onaylanması için düzenleme süreci ve programların akreditasyonu uzun ve meşakkatli bir süreçtir ve üniversite desteği olmazsa daha da zorlaşır. Örneğin, işbirliği süreci öncesinde Almanya'nın Ulm kentindeki Rose-

Hulman Teknoloji Enstitüsü ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nin ikili lisansları için bilgisayar bilimlerinde çok farklı koşullar vardı. Rose-Hulman'ın matematik, fen ve beşeri bilimler dersleri için daha fazla bitirme koşulu varken onların Alman ortaklarının bilgisayar bilimleri bölümü daha fazla koşula sahipti. İki okulun bireysel ders içeriklerini uyumlaştırmak ve öğrencilerin her iki okuldan da doğru dersleri ve kredileri aldıklarından emin olmak en zorlandıkları konu olmuştur. Koşulların sağlanması için ayrı ayrı dersler yerine ders paketlerinin incelenmesi yoluna gidildi (West, 2015).

ABD'deki programlar için, iki temel zorluk genel eğitim gereksinimlerini ortak kurumların gereksinimleri ile uzlaştırmak ve yurtdışına gitmeye istekli ABD'li öğrenciler bulmaktır. Amerikan Eğitim Konseyi (ACE) tarafından 2014'te hazırlanan bir rapora göre genel eğitim bir Amerikan kavramıdır çünkü ABD diploma koşullarını karşılamak genel bir eğitim programının bir program çerçevesine uyarlanmasını gerektirmektedir. Ayrıca ABD'li öğrencilerin yurtdışı hareketliliği düşüktür ve yurtdışı ortak ve çift diploma programlarına kayıt yaptıranların sayısı çok azdır (West, 2015). ACE 2014 raporuna göre, uygulanmakta olan OÇDP'lerin büyük çoğunluğu (%68) hem ABD hem ortak ülke tarafından, %15'i ise sadece ABD tarafından akredite edilmiştir. Akademik özgürlük açısından katılımcıların büyük bir kısmı (%78) herhangi bir sorun olmadığını bildirmiştir. OÇDP'lerin yürütülmesinde en sık karşılaşılan sorun yasal (%48) ve finansal (%45) sorunlar olup sağlık ve güvenlik problemleri üçüncü sırada (%18) yer almıştır. Akademik açıdan ise en büyük sorunları ders eşdeğerlikleri (%66), dil/kültür farklılıkları (%66), ölçme değerlendirme yöntemleri (%59) ve öğretim yöntemleri (%58) oluşturmaktadır.

Öneriler

Alanyazında bildirilen zorluklar ve deneyimlerden alınan dersler gözönüne alındığında, OÇDP'lerin uygulanmasında dikkate alınması gereken en kritik faktörler iletişim, değerlendirme, finansal/lojistik destek, kültürel destek ve sürdürülebilirlik boyutlarıyla beş temel başlık altında toplanabilir.

Sürekli ve Açık İletişim

OÇDP'lerin başarılı olabilmesi için öncelikle iki ortak üniversite arasında bir Mutabakat Zaptı (MoU) oluşturulmalıdır. Bu zapt, programın yapı ve içerik tanımını içerir ve her iki üniversiteden de çift diplomanın alınmasına ilişkin kuralları tanımlar. Buna ek olarak, iki ortak arasında uyumlu bir ders çalışma kredi sistemi tanımlanmalıdır (Rawashdeh vd., 2014). Ortakların müşterek hedefleri tanımlamak için sürekli müzakere etmeleri, aynı pencereden bakabilmeleri ve birbirlerini eşit görmeleri gerekir (Shamsuddin vd., 2013). Her iki üniversitenin de birbirlerinden kopuk olmamak için yakın ortak danışmanlık

sağlamaları zorunludur (Rawashdeh vd., 2014). Ortaklar arasındaki özellikle idari seviyelerdeki sürekli açık iletişim ve bazen de yüzyüze görüşmeler, meydana gelebilecek her türlü sorunun giderilmesi için zorunludur. İşbirliğine dayalı lisans programları, ortak kurumların ve önceki işbirliği modellerinin sağlam bir şekilde bilinmesini gerektirir. Ortak kurumlar birbirlerinin akademik ve idari yönden güçlü ve zayıf yönlerini, ulusal ve uluslararası hukuksal durumlarını iyi bilmelidir. Güçlü kişiler arası ilişkiler ve kurumsal bilgi programın oluşturulmasında önemli bir role sahiptir (West, 2015). Ortak programlara katılmak için gönüllü olan üniversiteler, önceden var olan kurumsal ilişkileri geliştirmelidir. Yönetişimi paylaşarak sürdürmek ve gereksiz idari işi azaltmak diğer hayati noktalar (Lisho, 2017). Ayrıca işbirliği yapan yükseköğretim kurumları, sanayideki işverenler gibi paydaşları sürece daha fazla dâhil etmek için saha ziyaretleri gibi faaliyetlerle onlarla daha güçlü işbirliği yaparak, müfredat konularında onlarla mümkün olduğunca çok bilgi alışverişi sağlamalı ve onlarla sağlıklı iletişim kurmalıdır (Culver vd., 2012). Hedef öğrencilerin net olarak tanımlanması sadece akademik açıdan değil, vize, tanıtım ve programa kabul açılarından da programın genel kalitesini arttıracaktır. Programa olan ihtiyaç, öğrenme kazanımları ve program süresi konularında beraber çalışılmalı, ortak müfredat beraber geliştirilmeli, diploma tanıma ve daha ileri düzey eğitime erişme konuları beraber değerlendirilmelidir. Kurumlar ortak program açmak için gerekçelerini, bekledikleri katma değeri ve öğrenme kazanımlarını net bir şekilde ortaya koymalıdır. Program yenilikçi olmalı ve bir boşluğu doldurmalıdır (Nuffic, 2015). Ayrıca bütünleşme ve uyum düzeyi tanımlanmalıdır. Sorumlulukları, beklenen kazanımları ve diğer ilgili parametreleri ayrıntılı açıklayan net bir işbirliği anlaşması hazırlanmalıdır (Nuffic, 2015). Yeni ortak programlar geliştirirken; (i) istihdam edilebilirlik bakımından öğrenme kazanımlarını belirlemek, (ii) çalışma-piyasa öğelerini müfredata dâhil etmek ve (iii) programın sürdürülebilirliği için olası finansal işbirliklerini araştırmak açılarından akademik olmayan paydaşlarla erkenden iletişim kurmak büyük önem arz etmektedir (Nuffic, 2015).

Düzenli Değerlendirme ve Dönüt

Diğer bir önemli nokta kurumsal öz değerlendirmelerdir. OÇDP’ler, öğrencilerin müfredatlarının veya eğitim deneyimlerinin idari aksaklıklar tarafından engellenmemesi için, diploma şartları ve hedef başarılar temel alınarak periyodik olarak değerlendirilmelidir. Kurumsal liderler, yürüttükleri OÇDP’leri değerlendirmek ve onaylamak için hantal olmayan etkin bir yöntem geliştirmelidir (Asgary ve Robbert, 2010; Steve ve Balraj, 2003). İşe başlayan mezunların rolleri ve sorumlulukları hakkında düzenli olarak anket yapmak çok

önemlidir. Mezunlar, aldığı eğitimin sınırlamaları açısından lisans program planlamacılarından geribildirim sağlamak için paha biçilmez kaynaklardır ve lisans programının mesleğinin pazarlanabilirliğini artırmak için diğer lisans programları ile nasıl yaratıcı bir şekilde birleştirilebileceğini önermek için iyi bir konumdadırlar. Programın yeniden yapılandırılması ve ortak diploma girişimlerini tasarlamaya başlamadan önce bu gibi dönütlere ihtiyaç vardır.

Finansal ve Lojistik Destek

İlk yıllarda hem yönetim hem de burs için bir miktar başlangıç bütçesi gereklidir (West, 2015). Hem ulusal hem de uluslararası paydaşlardan destek almak ve programın en azından ilk öğrenci grubu için sponsor almasını sağlamak önemlidir (Lisho, 2017). OÇDP’lere kabul edilen öğrenci sayısını arttırmak, sürdürülebilir kapasite sağlamak için yeterli değildir. Bunun yerine, gelişmiş altyapı ve finansman içeren bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır (Jørgensen, 2012). İşletme masrafları dâhil, en baştan itibaren tam ve kapsamlı bir bütçe yapılmalıdır (Nuffic, 2015). Bilgi verme, fakültelerle irtibat kurma, pazarlama, öğrenci alımı, oryantasyon, kültürel uyum, transkript gönderme ve etkinlik planlama konularında her okulda bir öğrenci destek görevlisi (koordinatör / profesyonel) şarttır (Russell vd., 2007; West, 2015). Ders yapıları ve kuralları, ilgili fakülte bilgileri, geçmiş çift diploma öğrencilerinin meslek profilleri ve etkileşimli iletişim araçlarıyla ilgili bilgi veren özel bir el kitabı ve web sitesi de gereklidir. Öğretim üyelerini kendi disiplin alanları dışına çıkarmak ve disiplinlerarası işbirliğine etkin olarak katılmaya teşvik etmek için net bir ödüllendirme sistemi gereklidir. Temel kurslar çevrimiçi olarak sunulacak öğrenci değişim döneminin uzunluğu kısaltılabilir (Hornberger vd., 2014).

Kültürel Destek

ACE 2014 raporuna göre Türkiye’de OÇDP yürüten programların %82’sinde dil ve kültür problemleri yaşanmaktadır. İşbirliği yapan kurumlar, ortak bir kültürlerarası yeterlilik anlayışının gelişimsel bir süreç olduğunun bilincine yalnızca öğrenciler için değil, öğretim elemanları ve çalışanlar için de değişim seçeneklerini artırarak, kültürlerarası yetkinliğin geliştirilmesine odaklanabilirler (Auschner, Laumann ve Gröschke, 2015). Kültürlerarası öğrenme deneyimleri yoluyla çeşitli bilgi alış verişini sağlayabilirler (Lisho, 2017). Her iki ülkenin tutarlı akreditasyonu sağlanarak ortak üniversitelerin her birinde bir koordinasyon ofisi açılmalı, bir işte çalışarak okula devam etme gibi esnek eğitim ve öğretim ortamları uygulanmalıdır (Lisho, 2017). Üniversiteler kurumsal liderlere çelişkili mesajlar göndermemelidir. Öğrencilerin, çalışanların ve işyerlerinin mevcut ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut kültürel ve ekono-

mik bağlamlara uyarlanmış dikkatle izlenen bölgesel yöntemler gereklidir (Uroda, 2010). Başarı sağlayabilmek için, ortak program kurumun uluslararasılaşma stratejisiyle uyumlu olmalıdır (Nuffic, 2015).

Sürdürülebilirlik

Türkiye’de OÇDP yürüten programların %18’i çok ciddi düzeyde olmak üzere %91’inde ortakların programa adanmışlığı ve beklentilerinden kaynaklanan sürdürülebilirlik sorunlarıyla karşılaşmaktadır (ACE 2014). Dünya genelinde de sürdürülebilirlik en önemli sorun olarak öne çıkmaktadır (Obst vd., 2011). Ayrıca, 2007–2015 arasında yürütülen 27 Türk-Alman lisans-yüksek lisans ortak programından elde edilen deneyimlere dayanarak program sürdürülebilirliğinin sağlanması için Tercanlı (2016) mevzuat engellerinin kaldırılmasını, devletin finansman desteği sağlamasını, ortak kurumların açacakları programa olan ihtiyacı siyasi, ekonomik ve sosyal etmenleri derinlemesine değerlendirerek saptamasını ve tüm paydaşlar için özellikle DAAD, Goethe Enstitüsü ve YÖK tarafından bilgilendirici çalıştaylar düzenlenmesini önermektedir.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, OÇDP’lere ilişkin en güncel ve kapsamlı bilgi ve veriler ışığında konu genel hatlarıyla ele alınmıştır. Alandaki terminoloji sorunları açıklanarak OÇDP süreçlerinin işleyişi, dünya genelindeki uygulamalar, Türkiye’deki OÇDP’lerin geçmişi ve mevcut durumu, sağladığı avantajları, bu programların başlatılması ve yürütülmesinde yaşanan zorluklar incelenerek programların daha etkili bir biçimde uygulanması amacıyla birtakım öneriler sunulmuştur.

OÇDP konusuyla ilgili ileride yürütülecek araştırmalarda, Türkiye ve dünyadaki paydaşların görüşleri, program mezunlarının karşılaştırmalı istihdam durumu, bu programların sürdürülebilir finansman kaynakları ve alternatif fonlama kaynakları incelenebilir, artan küreselleşme ve 21. yüzyıl becerileri bağlamında bu programlara özgü bir yeterlikler çerçevesi geliştirilebilir ve bir AB projesi ile programlar arası bilgi alışverişinin sağlanabileceği güncellenebilir dijital bir platform oluşturulabilir. Ayrıca, YÖK’ün uluslararası stratejisi çerçevesinde özellikle Orta Doğu, Asya ve Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında yapılabilecek OÇDP işbirlikleri ve hedeflenen çıktılar da araştırılabilir.

Kaynaklar

Aarden, A., and Lokhoff, J. (2013). *Framework for fair recognition of joint degrees*. ECA Occasional Paper. 7 Aralık 2017 tarihinde <http://ecahe.eu/assets/uploads/2014/01/Framework_for_Fair_Recognition_of_Joint_Degrees.pdf> adresinden erişildi.

ACE (2014). *Mapping international joint and dual degrees: U.S. program profiles and perspectives*. 7 Aralık 2017 tarihinde <[http://www.acenet.edu/news-](http://www.acenet.edu/news-room/Documents/Mapping-International-Joint-and-Dual-Degrees.pdf)

[room/Documents/Mapping-International-Joint-and-Dual-Degrees.pdf](http://www.acenet.edu/news-room/Documents/Mapping-International-Joint-and-Dual-Degrees.pdf)> adresinden erişildi.

ACE (2015). *American Council on Education Annual Report*. 7 Aralık 2017 tarihinde <<http://www.acenet.edu/news-room/Documents/ACE-Annual-Report-2015.pdf>> adresinden erişildi.

Aguirre, S., and Quemada, J. (2012). E-learning systems support of collaborative agreements: A theoretical model. *Educational Technology & Society*, 15(4), 279–295.

Asgary, N., and Robbert, M. A. (2010) A cost-benefit analysis of an international double degree programme. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 32(3), 317–325.

Auschner, E., Laumann, M., and Gröschke, D. (2015). Towards understanding and fostering intercultural competence within double degree programs. *Journal of the Australia and New Zealand Student Services Association*, 45, April 2015.

Chan, S. (2012). Going international: Double/joint degree programs in a Taiwanese University. *Asia Pacific Journal of Educational Development*, 1(2), (December 2012): 17–27.

Culver, S., Puri, I., Spinelli, G., DePauw, K., and Dooley, J. (2012). Collaborative double degree programs and value added for students: Lessons learned through the evaluate-E project. In J. Ryan (Ed.), *Cross-cultural teaching and learning for home and international students* (pp. 182–195). London: Routledge.

Dukhanov, A. V., Krzhizhanovskaya, V. V., Bilyatdinova, A., Boukhanovsky, A. V., and Sloom, P. M. A. (2014). Double-degree master’s program in computational science: Experiences of ITMO University and University of Amsterdam. *Procedia Computer Science*, 29, 1433–1445.

Dvoretzky, S., Dvoretzky, D., and Dvoretzky, E. (2013). Perspectives and challenges of developing joint and double-degree programs in Russian higher professional education. *2013 International Conference on Interactive Collaborative Learning (ICL)*, 494–496.

Hornberger, C. A., Erämaa, S., Helembai, K., McCartan, P. J., and Turttiainen, T. (2014). Responding to the call for globalization in nursing education: The implementation of the transatlantic double-degree program. *Journal of Professional Nursing*, 30(3), 243–250.

Hou, A. Y. (2017). Qualification recognition of joint degrees in Europe and Asia in the era of massification. In K. H. Mok (Ed.), *Managing international connectivity, diversity of learning and changing labour markets. East Asian perspectives* (pp. 73–88). (In A. Y. Hou, A. Yonezawa, S.-J. Chan, K. H. Mok (Eds.), *Higher education in Asia: Quality, excellence and governance*.) New York: Springer.

Hou, A. Y., Ince, M., Tsai, S., Wang, W., Hung, V., Lin Jiang, C., and Chen, K. (2016). Quality assurance of joint degree programs from the perspective of quality assurance agencies: Experience in East Asia. *Higher Education Research & Development*, 35(3), 473–487.

Hou, A. Y., Morse, R., and Wang, W. (2017). Recognition of academic qualifications in transnational higher education and challenges for recognizing a joint degree in Europe and Asia. *Studies in Higher Education*, 42(7), 1211–1228.

Institute of International Education (IIE) (2011). *Open doors report*. 7 Aralık 2017 tarihinde <www.iie.org/~media/Files/Corporate/.../Open-Doors-2011-Briefing-Presentation.pdf> adresinden erişildi.

Jørgensen, T. E. (2012). *CODOC, Cooperation on doctoral education between Africa, Asia, Latin America and Europe*. Brussels: European University Association. 7 Aralık 2017 tarihinde <http://www.eua.be/Libraries/Publications_homepage_list/EUA_CODOC_web.sflb.ashx> adresinden erişildi.

Knight, J. (2008). Joint and double degree programmes: Vexing questions and issues. *The Observatory on Borderless Higher Education*.

- Knight, J. (2009). *Double- and joint- degree programs: Double benefits or double counting?* *International Higher Education*, 55, 12–13. 7 Aralık 2017 tarihinde <<https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/download/8423/7557>> adresinden erişildi.
- Knight, J. (2011). Doubts ve dilemmas with double degree programs. In: *Globalisation and Internationalisation of Higher Education [online monograph]*. *Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento (RUSC)*, 8(2), 297–312. UOC. 7 Aralık 2017 tarihinde <http://ecahe.eu/w/images/e/e6/Doubts_and_Dilemmas_with_Double_Degree_Programs.pdf> adresinden erişildi.
- Kuproyanov, R., and Kozlova, I. (2013). Developing double-degree bilingual Master’s program “Social Work in Industry”. *2013 International Conference on Interactive Collaborative Learning (ICL)*, 25–27 September, 2013, Kazan, Russia (pp. 633–635).
- Kuder, M., and Obst, D. (2009). *Joint and double-degree programs in the Transatlantic context: a survey report*. 7 Aralık 2017 tarihinde <http://www.soe.vt.edu/highered/files/Perspectives_PolicyNews/01-09/JointandDoubleDegreePrograms.pdf> adresinden erişildi.
- Lane, J. E., Krebs, K. C., and Thompson, L. (2015). Leveraging system assets to strengthen campus internationalization: Strategic planning and the role of leadership. *International Briefs for Higher Education Leaders*, 5, 7–10. Washington D.C.: Center for International Higher Education and American Council on Education.
- Li, M., and Chen, Q. (2012). Globalization, internationalization and the world-class university movement: The China experience. In R. King, S. Marginson, and R. Naidoo (Eds.), *Handbook of globalization and higher education* (pp. 241–255). Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Lisho, M. (2017). A glimpse of challenges ve benefits associated with collaborative postgraduate programmes in Sub-Saharan African Universities. *Educational Research and Reviews*, 12(4), 172–176.
- Maiworm, F. (2006). Results of the survey on study programmes awarding double, multiple or joint degrees. In *Study commissioned by the German Academic Exchange Service (DAAD) and the German Rectors’ Conference*. Kassel: German Academic Exchange Service (DAAD) and the German Rector’s Conference (HRK).
- Nuffic (2015). *Joint programmes from A to Z: A reference guide for practitioners*. 7 Aralık 2017 tarihinde <<https://www.nuffic.nl/en/expertise/jdaz>> adresinden erişildi.
- Obst, D., and Kuder, M. (2012). International joint-and double-degree programs. *International Higher Education*, 66, 5–7.
- Obst, D., Kuder, M., and Banks, C. (2011). *Joint and double degree programs in the global context: Report on an international survey. IIE Report*. 7 Aralık 2017 tarihinde <<http://www.iie.org/Research-and-Publications/Publications-and-Reports/IIE-Bookstore/Joint-Degree-Survey-Report-2011#.V4-s4ri7iko>> adresinden erişildi.
- OECD (2014). *Education at a glance 2014: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing. 7 Aralık 2017 tarihinde <<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>> adresinden erişildi.
- Peterson, P. M. (2015). Introduction. International joint and dual degrees: Strategy and implementation. *International Briefs for Higher Education Leaders*, 5, 2. Washington D.C.: Center for International Higher Education and American Council on Education.
- Rawashdeh, N. A., Tutunji, T. A., and Younis, M. B. (2014). Development of a Jordanian-European double-degree master program in mechatronics engineering. *15th International Workshop on Research and Education in Mechatronics (REM)*, September 9–11, 2014, Elgouna, Egypt.
- Russell, A. W., Dolnicar, S., and Ayoub, M. (2007). Double degrees: Double the trouble or twice the return? *Higher Education*, 55(5), 575–591.
- Shamsuddin, A. H., Hunger, A., and Muchtar, A. (2013). Over 10 years of cooperation between Universiti Kebangsaan Malaysia and University of Duisburg-Essen, Germany: Case study of the development of a fruitful partnership. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 102, 11–20.
- Steve O. M., and Balraj, L. (2003) Higher education institutional collaborations: An analysis of models of joint degree programs, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 25(2), 131–145.
- Tercanlı, H. (2016). *Turkish-German joint degree programs: Institutional perspectives on sustainability*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 7 Aralık 2017 tarihinde <<http://donau.booktype.pro/marihe-master-thesis-reader-e-book-2016/turkish-german-joint-degree-programs-institutional-perspectives-on-sustainability/>> adresinden erişildi.
- The JOI.CON Training Project (2012). *Practical approaches to the management of joint programmes: Results from the JOI.CON Training Project*. Leipzig.
- Uroda, A. (2010). Borders bridging degrees: Harbin and Vladivostok’s double degree programs. In Chapman, D. W. (Ed.), *Crossing borders in East Asian higher education* (p. 231–264). Hong Kong: Comparative Education Research Centre University of Hong Kong.
- van den Hoven, E., and Connell, J. (2016). Joint doctoral supervision across countries: Changes, challenges and considerations. In P. Blessinger, D. Stockley (Eds.), *Emerging directions in doctoral education, Innovations in higher education teaching and learning* (Vol. 6, p. 259–280). 7 Aralık 2017 tarihinde <<http://dx.doi.org/10.1108/S2055-364120160000006021>> adresinden erişildi.
- West, C. (2015). Degrees without borders. *International Educator*, July–Aug 2015, 20–32.